

PROGRAM
PRAC KONSERWATORSKICH
NAGROBEK TOMASZA BANICKIEGO USYTUOWANY
NA TERENIE STAREGO CMENTARZA W KROŚNIE

OPRACOWAŁ
mgr Mariusz Wrona
Dyplomowany Konserwator Dziej Sztuki
Kraków 2017

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
NAGROBKA TOMASZA BANICKIEGO USYTUOWANEGO
NA STARYM CMENTARZU W KROŚIE

OPIS OBIEKTU

- imię i nazwisko artysty: warsztat lokalny – artysta nieznany,
- czas powstania: około 1900 roku,
- technika: obelisk wykonany z piaskowca karpackiego posadowiony na podwalinie (prawdopodobnie kamiennej lub ceglanej).

Wymiary:

wysokość: 160 cm

szerokość: 97 cm

głębokość: 90 cm

- kształt obiektu: smukły – trapezoidalny,
- adres przechowywania: „Cmentarz Stary” przy ul. Krakowskiej w Krośnie, Sektor , numer:
- właściciel obiektu: Gmina Miasta Krosno,
- inskrypcje: brak.

HISTORIA OBIEKTU

Material (piaskowiec karpacki), cechy stylowe, stopień uszkodzeń wskazują, że nagrobek powstał około roku 1900, prawdopodobnie w jednym z pobliskich warsztatów kamieniarskich. Nagrobek zdewastowano po roku 1982, czego dowodzi zachowana fotografia archiwalna po niżej. Po za tym brak bliższych informacji.

Fotografia wykonana przez M. Łopatkiewicz w 1982 roku.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

NAGROBKA TOMASZA BANICKIEGO USYTUOWANEGO NA STARYM CMENTARZU W KROŚIE

TECHNIKA WYKONANIA

Nagrobek wykonany z kamienia – średnioziarnistego piaskowca (karpackiego). Składa się z czterech elementów kamiennych, całość posadowiona prawdopodobnie na nieskomplikowanej podwalinie z cegły lub kamienia. Poszczególne elementy spojęte cienką warstwą zaprawy wapienno piaskowej – która ponadto amortyzuje poszczególne elementy oraz stanowi rolę drenażu.

Proces kształtowania obiektu, prawdopodobnie rozpoczynał się już w kamieniołomie, gdzie paserowano poszczególne elementy, jednak zasadnicze formowanie rzeźby przeprowadzono z pewnością w pracowni artysty/zakładu kamieniarskiego. Widoczne charakterystyczne wyżłobienia na powierzchni poszczególnych elementów dowodzą, że kamień obrabiany był przy użyciu narzędzi metalowych. Opracowanie powierzchni przy zastosowaniu gładzików (kamieniarskich) zastosowano lokalnie.

OPIS FORMALNO STYLISTYCZNY

Nagrobek posiada formę symetrycznego wertykalnego obelisku. Składa się z trzystopniowej podstawy, smukłego ostrosłupowego obelisku, na którym umieszczono wklęsły relief (krzyż i gałązkę palmy). Najwyższy stopień podstawy obwiedziony wzdłuż górnej krawędzi bogatym profilowaniem.

STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ

Stan nagrobka należy ocenić jako zły.

Zasadnicza część obelisku przewrócona z obfitym ubytkiem w zwieńczeniu. Pozostałe elementy wyraźnie odchyłone od pionu. Ława fundamentowa niestabilna. Pierwszy stopień podstawy w znacznej części przesłonięty warstwą gruntu.¹ Stały kontakt kamiennych elementów z gruntem stymuluje ich zawilgocenie. Wzmaga tym samym rozwój mikroflory oraz przyczynia się do zasolenia kamienia, a w okresie zimowym do przemarzania.

Ponadto, uszkodzenia w obrębie detalu architektoniczno – rzeźbiarskiego można określić jako typowe, występujące przy obiektach kamiennych, narażonych w sposób szczególny na oddziaływanie czynników atmosferycznych. Ich występowanie i stopień nasilenia jest jednak zróżnicowany.

Cała powierzchnia kamiennego detalu zdominowana koloniami mchów, grzybów, porostów wspólnie z zanieczyszczeniami powierzchniowymi. Istnieje prawdopodobieństwo obecności drobnoustrojów heterotroficznych, działających niszcząco na składniki budujące kamień, na skutek wytwarzania m.in. kwasowych produktów ubocznych. Ich destrukcyjne oddziaływanie widoczne jest, w postaci degradacji kamienia oraz głęboko strukturalnych zaplamień. Utrata ostrości krawędzi formy oraz pierwotnej głębi kolorystycznej uległa szczególnie podstawa. Widoczne spękania oraz ogniska dezintegracji strukturalnej doprowadzają do złuszczeń i osypywania się warstw kamienia. W niektórych partiach ponadto widoczne są wyraźne uszkodzenia w postaci:

- uszkodzeń mechanicznych (charakter uszkodzeń mechanicznych oraz obszar występowania wskazuje, że powstały głównie w skutek dewastacji).

---

¹ Nierzadko, w wielu miejscach na najstarszych częściach cmentarza poziom gruntu jest wyższy w odniesieniu do stanu pierwotnego. Sytuacja ta jest rezultatem długoletniego funkcjonowania cmentarza, różnorodnych prac związanych z jego rozbudową, kopaniem grobów, piwnic, grobowców, kaplic. Najczęściej miejsca gdzie doszło do tego typu zmian można wskazać na podstawie form i proporcji niektórych obiektów nagrobnych, wydawałoby się zapadniętych w gruncie, a de facto częściowo nim przesłoniętych.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

NAGROBKA TOMASZA BANICKIEGO USYTUOWANEGO NA STARYM CMENTARZU W KROŚIE

- spękań kamienia,
- zaplamień biologicznych stymulowanych przez opadające liście (procesy gnilne), soki drzew oraz ptasie fekalia.

Reasumując podstawowym czynnikiem wpływającym na utratę pierwotnego wyrazu estetycznego grobowca jest zespół czynników oddziaływania atmosferycznego, akty dewastacji oraz brak odpowiedniej profilaktyki konserwatorskiej.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

Wnioski i założenia konserwatorskie

Generalnym założeniem podejmowanych prac jest przeprowadzenie pełnej konserwacji, w wyniku której zostanie przybliżony oryginalny wygląd estetyczny nagrobka, równocześnie z szeroko zakrojonymi działaniami naprawczymi skoncentrowanymi przede wszystkim na przywróceniu właściwości technicznych uszkodzonym elementom.

Proponuję się, z uwagi na konieczność wykonania niezbędnych prac wokół posadowienia nagrobka oraz względów praktycznych, aby generalne zabiegi konserwatorskie przeprowadzić na terenie pracowni. Wobec tego w pierwszym etapie prac należy zdemontować wybrane elementy nagrobka i przetransportować je do pracowni konserwatorskiej. Powyższe pozwoli na efektywniejszy przebieg poszczególnych zabiegów oraz ograniczy nakład pracy.

Bezpośrednie prace przy elementach kamiennych skierowane będą w pierwszym rzędzie na eliminacji zasadniczych przyczyn wpływających na złą kondycję poszczególnych materiałów budujących zabytek. Niezwykle istotnym będzie zabieg dezynfekcji i zatrucia mikroflory poprzez min. dwuetapowe działanie środkiem biobójczym. Nawarstwienia na powierzchni kamienia w postaci zabrudzeń oraz sztucznej patyny, proponuję się usunąć przy zastosowaniu metody lub metod charakteryzujących się optymalnymi właściwościami pod względem skuteczności oraz bezpieczeństwa dla obiektu zabytkowego. Tym samym właściwa metoda oczyszczania winna zostać wybrana na podstawie przeprowadzonych prób oczyszczania. Przed zasadniczym usunięciem nawarstwień osłabioną lokalnie strukturę kamienia zaleca się wzmocnić preparatami krzemoorganicznymi. Zabieg konsolidacji strukturalnej (zalecana metoda kąpeli), należy ponowić w pełnym zakresie tuż po usunięciu nawarstwień, odsoleniu oraz ewentualnym odplamianiu kamienia. W sposób szczególny należy potraktować kwestię uzupełnień ubytków kamienia. Uzupełnieniu podlegać winny wszystkie ubytki, które znacząco wpływają na czytelności formy, jak i techniczną trwałość poszczególnych partii nagrobka. W miejscu niewielkich ubytków kamienia proponuje się, aby zastosować barwione kity cementowo wapienne stosowane w praktyce konserwatorskiej – wyrabiane indywidualnie² lub fabrycznie. Uzupełnienia wymagające wzmocnienia należy zbroić drutem przy zastosowaniu tzw. pajęczków, klamer z drutu nierdzewnego oraz włókien polipropylenowych (zbrojenie rozproszone). Niezachowany fragment zwieńczenia należy zrekonstruować poprzez taszlowanie w oparciu o analogie.³

---

² Proporcje poszczególnych komponentów masy sztucznego kamienia, należy dobrać w sposób doświadczalny tak, aby związana masa w optymalnym stopniu była kompatybilna pod względem właściwości fizycznych, chemicznych jak i estetycznych z uzupełnianym kamieniem.

³ Przed podjęciem rekonstrukcji zaleca się wykonać szczegółowy rekonesans zachowanych elementów na terenie cmentarza.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

NAGROBKA TOMASZA BANICKIEGO USYTUOWANEGO NA STARYM CMENTARZU W KROŚIE

Posadowienie nagrobka należy poddać niezbędnym zabiegom korekcyjnym umożliwiającym:

- właściwą, zgodą z pierwotnym zamysłem wykonawcy, ekspozycję nagrobka, a tym samym optymalizację jego usytuowania względem wysokości obecnego gruntu,
- stabilizację konstrukcyjną nagrobka,
- izolację przeciwwilgociową.

Powyższe działania proponuje się zrealizować poprzez wspomniany demontaż poszczególnych elementów nagrobka, ewentualne przemurzenie stopy fundamentowej w koniecznym zakresie oraz wykonanie nowej żelbetowej płyty korygująco – stabilizującej.

W ramach prewencji konserwatorskiej, kamienne elementy grobowca należy poddać impregnacji hydrofobowej.

Całość prac należy udokumentować w formie opisowej i fotograficznej.

Proponowane postępowanie konserwatorskie

1. **Demontaż** poszczególnych elementów nagrobka i transport na teren pracowni.
2. **Dezynfekcja** powierzchni kamienia preparatem biobójczym. Proponuje się zastosowanie fabrycznego preparatu firmy Imprägnierung BFA firmy Remmes alternatywnie roztwór preparatu Biotin R w alkoholu lub innego o podobnych właściwościach.
3. **Wstępna impregnacja wzmacniająca** preparatem krzemooorganicznym silnie osłabionych partii kamienia. Proponuje się zastosowanie fabrycznego preparatu Sarsil OH 100 firmy Silikony Polskie lub innego o podobnych właściwościach.
4. **Oczyszczenie powierzchni kamienia** z brudu, nawarstwień biologicznych i sztucznej patyny przy zastosowaniu metod praktykowanych przy obiektach zabytkowych. Technika oczyszczania winna zostać wyloniona na podstawie prób konserwatorskich.
Proponuje się przy tym aby podjąć testom:
  - metodę termodynamiczną tj. para wodna pod wysokim ciśnieniem i temperaturą,
  - strumieniowo ścierną tzw. piaskowanie (wysokie ciśnienie powietrza wspólnie z różnymi rodzajami ścierniwi np. piasek kwarcowy, elektrokorund, mikro balon szklany),
  - chemiczną np. w postaci fabrycznego środka czyszczącego Fassadenreiniger – Paste firmy Remmers, roztwór kwasu fluorowodorowego lub innego o podobnych właściwościach.
5. **Usunięcie głęboko strukturalnych zaplamień** kamienia będących skutkiem rozkładu mikrobiologicznego - kompresami chemicznymi.
6. **Odsolenie struktury kamienia** metodą migracji soli do rozszerzonego środowiska.
7. **Impregnacja wzmacniająca** preparatem krzemooorganicznym (metoda kąpiel). Proponuje się zastosowanie preparatu, Sarsil OH 300 firmy Silikony Polskie lub inny o podobnych właściwościach.
8. **Iniekcja spękań.** Proponuje się zastosowanie fabrycznych preparatów Akepox 1005 firmy Akemi, Injektionsharz 100 firmy Remmers lub innych o podobnych właściwościach.
9. **Rekonstrukcja** niezachowanego fragmentu nagrobka metodą taszlowania.
10. **Uzupełnienie ubytków** kamienia zaprawą mineralną.
Proponuje się zastosowanie masy sztucznego kamienia sporządzaną fabrycznie np. Funcosil Restauriermortel firmy Remmers lub inną o podobnych właściwościach, alternatywnie masą sztucznego kamienia wykonywaną indywidualnie (na bazie cementu białego, pisku kwarcowego, wysokiej jakości wapna gaszonego, akrylowych dodatków uszlachetniających

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

NAGROBKA TOMASZA BANICKIEGO USYTUOWANEGO NA STARYM CMENTARZU W KROŚIE

oraz pigmentów odpornych na alkalia w proporcjach stosowanych w praktyce konserwatorskiej).

11. **Wykonanie prac technicznych wokół ławy fundamentowej** nagrobka (wykonanie płyty fundamentowej przy zastosowaniu betonu cementowego klasy B 20 – należy przy tym zachować historyczną podwalinę).
12. **Wykonanie izolacji przeciwwilgociowej** np. folia budowlana, papa bitumiczna, płynne preparaty hydroizolacyjne.
13. **Transport oraz montaż** poszczególnych elementów nagrobka.
14. **Fugowanie** zaprawą zawierającą wapno trasowe np. Funcosil Restauriermörtel Spezial firmy Remmers lub inną o podobnych właściwościach.
15. **Hydrofobizacja** powierzchni kamienia preparatem krzemoorganicznym. Proponuje się zastosowanie preparatu silikonowego Sarsil H-14/R firmy Silikony Polskie lub innego o podobnych właściwościach.
16. **Scalenie kolorystyczne** Proponuje się zastosowanie farby na bazie spoiwa krzemoorganicznego np. Historic Lasur firmy Remmers lub inną o podobnych właściwościach.
17. **Sporządzenie dokumentacji powykonawczej** (opisowej i fotograficznej).

Fot. nr 1. Nagrobek Tomasza Banickiego z około 1900 roku. Widoczne na fotografii: wyraźnie przechylona trójstopniowa podstawa nagrobka, wyraźne nawarstwienia powierzchniowe pokrywające kamień.

Fot. Mariusz Wrona

luty 2017 r.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
NAGROBKA TOMASZA BANICKIEGO USYTUOWANEGO
NA STARYM CMENTARZU W KROŚIE

Fot. nr 2. Nagrobek Tomasza Banickiego z około 1900 roku. Widoczne na fotografii: uszkodzona ostrosłupowa część obelisku nagrobka leżąca w pobliżu części cokółowej.

Fot. Mariusz Wrona

luty 2017 r.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
NAGROBKA TOMASZA BANICKIEGO USYTUOWANEGO
NA STARYM CMENTARZU W KROŚIE

Fot. nr 3. Nagrobek Tomasza Banickiego z około 1900 roku. Widoczne na fotografii: wyraźna utrata ostrości formy rzeźbiarskiej w skutek procesów degradacyjnych.

Fot. Mariusz Wrona

luty 2017 r.